

משפטים

דין ע"י
כולל
לבושי חושן

בראשות הרה"ג ר'
ישראל יושע העשיל פריעדמאן
שליט"א

פרשת תז"מ - אח"ק תשפ"ג לפ"ק | גליון י"ד שנה א'

משפט החושן

שאלות ותשובות בדיני ממונות

דבר המשפט

וצדיק חונן ונותן

כולנו נזהרים שלא ליקח שום דבר מאחרים בלי לשלם, לא יקח שום אדם הגון חפץ מחנות ולא ישלם, וכן לא יעלה על דעת שום אדם ללון במלון או לאכול בחנות אוכל ללא תשלום במילואו, וכן הוא בשכירות פועלים, וברוב ענייני מושא ומתן בדרך כלל.

אולם יש קצת בני אדם שאין הדבר כן כשהוא נוגע לתשלומי תיווך (Brokerage fee) מחמת איזה סיבה יש להם ההרגשה שלא קבלו מן המתווך כלום כדי שיהא חייב אותו ממוון, ומנסים לברוח מהתשלומים ע"י אמתלאות שונות.

אמנם לדינא כלל אין הפרש ביניהם, וחייבים ליתן להתווך השכר המלא הראוי לו, ואפי' כשלא נגמר המקח על ידו, וכמש"כ ברמ"א הלכות שלוחין סימן קפ"ה סעיף ו' בראובן שהיה לו בית למכור, ובא שמעון וסרסר למכרו ללוי, ואמר ראובן שהוא שונא את לוי וא"כ אינו רוצה למכרו לו, אבל לבסוף מכרו ללוי ע"י עצמו בלי מתווך, פסק הרמ"א שחייב ליתן לשמעון סרסרו, ולא יועיל מה שגמר המקח ע"י עצמו, וצריכים לשלם לו כמו שאר שכירות פועל בכל מקום.

ובאופן שצריכים להכניס מתווך אחר כדי לגמור המקח, הדרך הנכון הוא לסדר מקודם התשלום בין המתווכים קודם סגירת המקח וכפי הסכמת כל הצדדים, כדי למנוע כמה ספיקות בהלכה (יע"י בפתחי תשובה על הרמ"א שם). ואם מחמת איזה סיבה לא סגרו על המקח בלא הסכם יעשו שאלת חכם, או יפשו בו ביניהם.

התודה והברכה: תודתינו נביע להני רבני שהשתתפו בעריכת הגליון בשבוע זאת ובעזרתם זכינו להוציא דבר נאה ומתקבל, ה"ה הרב יואל יצחק פאזנער, הרב יעקב מנחם עהרנטאהל, הרב נפתלי צבי פריעדמאן. תשואות חן חן להם.

שאלה:

אל כבוד המערכת.

שמי יוסל שווארץ. יש לי שכן גוי המתגורר ממש ליד ביתי. ומאחר שלא היה ביד הגוי לשלם דמי המארגנט"ש של ביתו הכריזו הבאנ"ק ועשו ליציטאציע (Auction) על ביתו. כשדיברתי בזה עם חבירי מענדל, אמר לי מענדל שברצונו להשתדל לקנות הבית מאחר שהליציטאציע לקנותו מהבאנ"ק מתחיל במחיר נמוך מאוד.

עניתי לו שאין לך רשות לקנותו מאחר שאני רוצה לקנותו, ולי יש זכות קדימה על הבית מאחר שאני המצרן על הבית ויש כאן משום דינא דבר מצרא. אבל מצד השני טוען מענדל שמסתבר שאין כאן דינא דבר מצרא מאחר שהוא עומד להימכר בפחות מן השער, וא"כ הו"ל כמציאה שאין בו משום דינא דבר מצרא. ובאתי בזה לשאול דינא בזה.

יוסל שווארץ

תשובה:

הדין עם מענדל. והמצרן יוסף ש. אינו יכול לעכב עליו מלקנות הבית. אבל לא משום טענתו שהוא עומד להימכר בזול. אלא משום טעמים אחרים וכמ"ש בפנים:

[א] דינא דבר מצרא. ובאופן שהלוקח יכול לקנותו בזול.

[ב] טעם א' - דינא דבר מצרא במוכר גוי.

[ג] טעם ב' - גם אם נאמר שהלוקח אינו יכול לטעון ארי אברתי לך, אעפ"כ אין המצרן יכול לעכב עליו, כיון שע"י זה יפסיד המוכר.

בירור הדין:

[א] דינא דבר מצרא. ובאופן שהלוקח יכול לקנותו בזול:

קי"ל בשו"ע חו"מ סי' קע"ה סעי' ו' "המוכר קרקעו לאחר, בין שמכרה הוא בין שמכרה שליחו בין שמכרו ב"ד, יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו". וז"ל הסמ"ע שם (ס"ק ו') "כלל טעם דמצרנות שבסי' זה, הוא מדכתב רחמנא ועשית הטוב והישר, למדנו ממנו שחפץ השם יתברך שיעשו בני אדם זה עם זה לפנים משורת הדין, כגון זה דאף שקדם הלוקח וקנה שדה אחד, כיון שאפשר להאי לוקח לקנות במקום אחר, ובעלי שדות שסביב אותה שדה הנמכר יש טיבותא וניחותא בקנייתם לנפשם כדי שיהיו שדותיהם סמוכות זו לזו, משה"ה תקנו חז"ל שיכולין אחד מבעלי השדות שסביבות לסלק הלוקח". ושם בשו"ע סעי' נ"ג פסק שבכל הקרקעות וה"ה בתים דיינינן דינא דבר מצרא, ולא דוקא בשדות.

והנה כיון דטעמא של דיני דבר מצרא הוא משום ועשית הישר והטוב, היה מסתבר שבאופן שהלוקח קונה קרקע בזול, ולא היה יכול לקנות קרקע אחרת במחיר זה, לא נדון ביה דיני דבר מצרא. אמנם אעפ"כ מבואר בגמרא בבא מציעא (קת). וכן ק"ל בשו"ע שם סעי' ז' שגם אם הלוקח קנה קרקע שוה מאתיים במנה, יכול המצרן לסלקו, ואינו נותן לו רק מנה! וכבר הוקשה בתוספות הרא"ש שם (ד"ה חזינן) "תימה למה יתן לו הקרקע כלל, לימא

»

עריכת הגליון נתנדב

לז"נ כ"ק הרה"ק

רבי ישעי' בן מו"ה רבי משה זיעועב"י

מקעדעסטיר

גלב"ע ג' אייר תרפ"ה

ליה הלוקח למצרן לא נמצא בשום מקום אחר לקנות קרקע שוה מאתו במאה וכו'. ותירץ ז"ל "וי"ל דלא פלוג חכמים. דכיון דמכר הוא, ובאלו הדמים היה מוכרה לכל אדם, זכה בה המצרן". ונתבאר שבנידוד אין לבטל טענת המצרן במה שהלוקח יכול לקנותו בזול, כיון שסוף סוף לקחו בתורת מכר ולא בתורת מציאה.

אמנם אע"פ שהלוקח אינו יכול לסלק המצרן בטענה הנ"ל. אכתי יש לדון ולזכות הלוקח מכח ב' טעמים אחרים. א' משום שהמוכר הוא גוי. ב' משום שע"י דינא דבר מצרא יפסיד המוכר. והצדדים בטענת אלו יתבאר לקמן אות ב' ואת ג'.

ב] טעם א'- דינא דבר מצרא במוכר גוי:

אמרינן בגמרא שם (ע"ב) זבן מעכו"ם וזבין לעכו"ם לית בה משום דיני דב"מ. זבן מעכו"ם, משום דאמר ליה ארי אברחי לך ממצרן. וכן נפסק בשו"ע שם סעי' ל"ח "הקונה מהגוי אין המצרן יכול לסלקו". וא"כ לכאורה בנידוד, אין המצרן יכול לעכב ולסלק את ההלוקח, כיון שהמוכר הוא גוי.

אמנם אכתי יש לדון ולומר, שהלא בגמרא שם מבואר הטעם במה שאין דנין דבר מצרא בקונה מגוי, הוא משום שהלוקח אומר להמצרן ארי אברחי לך ממצרן. וא"כ מסתבר שזוהו דוקא באופן שהמצרן אינו שם בשעת המקח, ואינו יכול בעצמו להבריח הארי דהיינו הגוי, וממילא אם לא יקחנו הלוקח יש לחוש שימכרנו הגוי לגוי אחר. ולכן אומר לו הלוקח ארי אברחי לך ממצרן. אבל אם גם המצרן נמצא שם בשעת המקח, וכנוונא דידן, ורוצה לסלק הגוי בעצמו, למה לא נדון ביה דינא דבר מצרא. וכבר הסתפק כן הגרעק"א בהגהותיו שם על השו"ע ז"ל "לענ"ד לדון דאפשר דוקא כשאין המצרן כאן, לא חייבו רז"ל לאשהוי מילתא וכו'. אבל אם בתחלה כשבא לקנות גם המצרן כאן, י"ל דהמצרן קודם". וע"ש שרצה לתלותו בפלוגתת ראשונים. גם בשו"ת ראנ"ח (סי' קכ"ה), מובא בש"ך שם ס"ק כ"ה) כתב סברא הנ"ל. ונראה שם בתשובה, שעל"פ אם המצרן כבר פסק הדמים עם המוכר, אז אין הלוקח יכול לומר עוד ארי אברחי לך, ודינא דבר מצרא גם אם המוכר הוא גוי.

אבל באמת נראה שבנידוד לכו"ע יכול הלוקח לומר להמצרן ארי אברחי לך, ומשום שגם

אם המצרן יפסוק דמים עם המוכר, אעפ"כ כיון שיש גוים אחרים שיכולים ורוצים ג"כ לקנותו, ושמה יעדיף גוי אחד יותר ממה שיתרצה המצרן ליתן, ואז ישאר הקרקע אצל הגוי השני שיקנה אותו, א"כ אומר לו הלוקח ארי אברחי לך, והארי היינו הגוי השני שהיה ביכולתו לקנותו.²

ג] טעם ב'- גם אם נאמר שהלוקח אינו יכול לטעון ארי אברחי לך, אעפ"כ אין המצרן יכול לעכב עליו, כיון שע"י זה יפסיד המוכר:

בגמרא ב"מ שם חשיבין כמה אופנים שלא דנין בהם דיני דבר מצרא. וכלל הדברים שאין דנין דדב"מ אם יפסיד המוכר בזה. וכמ"ש רש"י (שם ד"ה לית בהו) ז"ל "שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק, לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהוא רעה למוכר וכו". וכ"כ הטור שם (סעי' ל"ו) "דינא דבר מצרא תקנת חכמים הוא משום ועשית הטוב והישר וכו'. לפיכך אם יש שום הפסד למוכר לא תקנו. שלא תקנו למצרן דבר שהוא הפסד למוכר". ולפ"ז לכאורה בנידוד אין המצרן יכול לעכב ולסלק את הלוקח, מאחר שע"י יפסיד המוכר במה שמונעים מהלוקח השני להציע מחיר גבוהה יותר על ההצעה של המצרן.

אמנם אכתי אין הדברים ברורים, ומשום שיש לדון לומר, שמה שלא תקנו חכמים דינא דבר מצרא לעשות הישר והטוב לבעל המצר אם הוא רעה למוכר, הוא רק במוכר ישראל, אבל במוכר גוי שמא נדון ביה דינא דבר מצרא גם אם המוכר יפסיד. וכ"כ הערך ש"י (סי' קע"ה ס"ק כ') שבמוכר גוי לא חשו לתקנתו. וע"ש שמדייק כן גם בשיטת הגר"א (סי' רל"ז ס"ק ט). אמנם למעשה כבר פסק הבית יוסף (שו"ת אבקת רוחל סי' ק"ט) שאין דנין דינא דבר מצרא אם יש בזה פסידא למוכר, גם אם המוכר הוא גוי. וכן מבואר בנתיח"מ (סי' רל"ז ס"ק א'). וא"כ בנידוד אין דנין דינא דבר מצרא יפסיד המוכר, אין דנין דינא דב"מ לפי דברי הבית יוסף והנתיח"מ. והמצרן אינו יכול לעכב על הלוקח מלקנות הבית.

תבנא לדינא, המצרן יוסף ש. אינו יכול לעכב על הלוקח מענדל מלקנות הבית. ויש בנידון דידן ב' טעמים לדחות טענתו של דינא דבר מצרא. א] כיון שהמוכר הוא גוי, וגם שיש לחוש שמא יקחנו גוי אחר. ב] משום שאם נדון ביה דינא דבר מצרא יכול להגיע בזה הפסד למוכר.

1. אינו כולל את המוכר החזיל להלוקח דוקא, כגון שלכו"ע היה מוכרה במאיתים ורק ללוקח זה מוכרה במאה, אז משלם לו המצרן מאיתים.
2. כן מבואר בשו"ת רא"ח שם, וע"ש הכלל בזה. שאם המוכר הוא ישראל, אז אין לסלק המצרן בטענה שמא יקחנו גוי, רק אם קרוב לוודאי שיקחנו גוי. אבל

718.618.4011 Ext 101 | Ask@Mishpatim.org :משפט החושן: לשלוח הערות או שאלות שיתלבנו ויתבררו במדור 'משפט החושן':

מספספ הפרשה

ואם לא תמצא ידה די שיה' ולקחה שתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד להפאת וכפר עליה הבהן ומתרה: (ויקרא יב ח)

אשת איש שנדרה

בגמרא מסכת נדרים דף ל"ה עמוד ב', רבי יהודה אומר: אדם מביא קרבן עשיר על אשתו, וכל קרבנות שחייבת, שכך כותב לה: ואחריות אדית לך עלי מן קדמת דנא. וכתב הר"ן "וה"פ אדם מביא קרבן עשיר על אשתו, שאע"פ שכל אשה שיש לה בעל לא היא עשירה, שהרי כל מה שקנתה אשה קנה בעלה, אפ"ה כיון שבעלה עשיר מביא בשבילה קרבן עשיר בקרבנות שהיא בעולה ויורד, לפי שהבעל חייב בקרבנות אשתו. וכן כל קרבנות שהיא חייבת, למעוטי נדריה ונדבותיה".

משמע מזה שכל חייבי קרבנות של האשה מוטל על הבעל לשלם, לבד נדרים ונדבות. והוא מן התקנה, כמש"כ הרא"ש (בפירוש על הש"ס שם) "דאם כן תדור בכל יום כדי להקניטו". וכן הוא ברמב"ם הלכות שגגות פרק ו' הלכה ו' "כל קרבנות שהאשה חייבת, בעלה מביא על ידיה, אם היה עשיר מביא קרבן עני, ואם היה עשיר מביא על ידיה קרבן עשיר".

אולם בר"ש משאנן על מסכת נגעים פרק י"ד משנה י"ב כתב שדוקא אלו הקרבנות שבאין להתירה "כגון דלדיה וזיבה וסוטה, חייב הבעל להביא על אשתו, אבל אם אכלה את החלב או שחללה שבת, אין הבעל חייב".

אשת איש שגנבה או הזיקה

ואשה שגנבה או הזיקה, פטור הבעל מלשלם, וכמבואר בשו"ע בחושן משפט סימן תכ"ד סעיף ט' "העבד והאשה, החובל

בהם חייב, והם שחבלי אחרים פטורים, אבל משלמים לאחר זמן אם נתגרשה האשה או נתאלמנה, או נשתחרר העבד". וברמ"א שם: יש לה נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל (פי הנכסים השייכים לאשה, והבעל משתמש בהם כל ימי נישואיהם) מוכרת אותן לאחרים בטובת הנאה (פי שמוכרת את זכותה שיש לה בה, אבל הבעל עדיין יכול להשתמש בהם) ומשלמת לנחבל.

אולם אע"פ שדין באשה שאין לה נכסים אינם יכולים לתבוע מהבעל, אעפ"כ אם תובעים את האשה לד"ת, בית דין מעמידים אותה לדין.

אשת איש שנתחייבה שבועה

אולם אם האשה נתחייבה שבועה יש בזה מחלוקת בטור חו"מ הלכות טוען ונטען סימן צ"ו סעיף כ' וז"ל "ואשת איש, כתב רבינו האי שאין משיביעין אותה, אלא כותבין לתובע שנתחייבה לו שבועה, ואם תתאלמן או תתגרש תשבוע" עכ"ל. ובב"י שם בשם תשובת הרא"ש חולק על הטור, וכן פסק בשו"ע שם סעיף ו' "אשת איש שנתחייבה שבועה משיביעין אותה, ואם מסרבת מלישבוע כופין אותה כמו שכופין לאיש".

ובש"ך שם ס"ק ז' מיישב המחלוקת, שלכו"ע אין משיביעים אותה אלא כשיש צד שע"י השבועה תתודה שיש לה נכסים וכדומה, משא"כ הטור והרבינו האי מיידי באופן שברור שלא יגיעו לפרעון עי".

משפטים מענייני פרשת השבוע

אשת איש שלותה מאחר

ואשה שלותה ממון מאחרים יש בזה חילוק לאיזה צורך לזוהת הכסף.

אם לזוהת לצורך מזונותיה- מבואר בשולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן ע' סעיף ח' "הלך בעלה, ולזוהת ואכלה, חייב לשלם. המלוה תובע לאשה, והיא תובעת לבעלה. ואם אין האשה כאן, תובע לבעל". והטעם שתובע מהבעל הוא משום שיעבדא דר' נתן המבואר באריכות בשולחן ערוך חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פ"ו "ראובן שנושה ק' בשמעון, ושמעון בלוי, מוציאין מלוי ונותנין לראובן וכו'".

אולם אם לזוהת האשה לצורך משא ומתן שלה- אם יש לה נכסים משל עצמה החיוב על האשה, וליכא שום חיוב על הבעל, כמבואר בשולחן ערוך חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן ע"ז סעיף י' "איש ואשתו שלוו מאחד, היא חייבת לפרוע החצי מכתובתה". אולם אם אין לה נכסים משל עצמה, כ' הסמ"ע שם סק"ה בשם העיר שושן שנאמנת האשה לומר שלותה לצורך הבעל, וזוהת לאפשר להמלוה לתבוע גם מהבעל, ואם בשעת ההלוואה לא חתמה שטר על שמה, נאמנת אף לפטור עצמה, ולא יהא אפשר להמלוה לתבוע ממנה כלום רק מהבעל. כ"כ הנתיח"מ שם סק"א, והוא מדיני שליוחות, והיינו שהאשה הוה שליח מהבעל, המבואר בסימן קפ"ב שהדין הוא עם המשלח ולא עם השליח, ואיכמ"ל.